

Poznámky k některým sponám z doby stěhování národů a raného středověku v Čechách

Notes on some fibulas from the Migration Period and the Early Middle Ages in Bohemia

Rastislav Korený

Abstrakt

V příspěvku jsou rozebrány tři nálezy spon z doby stěhování národů a raného středověku a jejich datování.

Abstract

The aim of this article is the discussion of chronology three fibulae from Migration Period and Early Middle Age.

Klíčová slova: Čechy – spony – datování – starožitnost – stěhování národů – raný středověk

Key words: Bohemia – fibulas – chronology – antique – Migration Period – Early Middle Age

Úvod

V uplynulém desetiletí bylo publikováno několik spon, pocházejících jak ze starších výzkumů, tak i z nových detektorových sběrů. Připojuji k nim několik doplňujících poznámek, které tak volně navazují na studie o sponách ze Stehelčevsi a z Prahy-Veleslavína (Korený 2010, 2012).

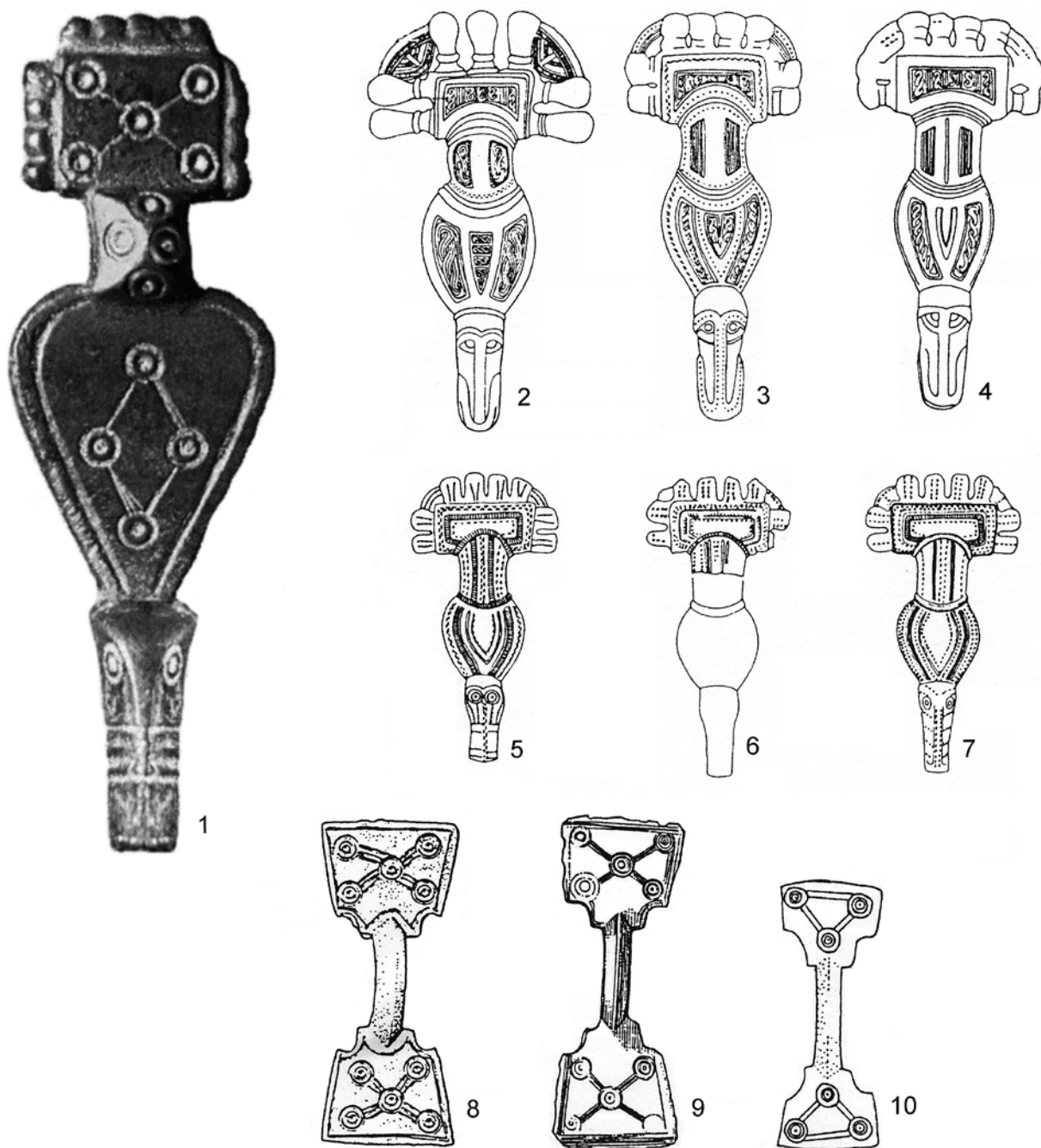
Kšely (okr. Kolín)

Před několika lety byla na katastru obce detektorem kovů nalezena stříbrná (?) spona zdobená koncentrickými kroužky, o které se autorka publikace domnívá, že pochází z 1. poloviny 6. století (obr. 1: 1; Profantová 2008, 626, Abb. 9). Téměř čtvercovitá záhlavní destička by mohla toto datování podporovat (a do jisté míry i odvolávat se na, autorkou blíže nespecifikované, gepidské analogie; srov. Hilberg 2009, 105–113), tomu však brání celková stavba spony, zejména pak výzdoba, srdcovitý tvar nožky a provedení zvířecí hlavičky na patce.

Jednotlivé prvky stavby těla a výzdoby najdeme na sponách či jiných předmětech z 5. století. Podobně protažené zvířecí hlavičky jsou v sever-

ském nydamském stylu (přezka v nálezu Ejsbøl I: *Ørsnes 1988*, Taf. 58:5) a obecně na křížových sponách (*Reichstein 1975*). Výzdoba sestávající z koncentrických kroužků, dokonce v pětici na záhlavní destičce, je rovněž častá na křížových sponách stupňů D2 až D3/E zejména v Anglii, Norsku a Švédsku (*Reichstein 1975*, Taf. 22: 3; 26: 1; 56: 3; 67: 4; 74: 1; 138: 4; 139: 9). Některé z nich mají na záhlavní destičce koncentrické kroužky propojené krátkými liniemi (Holywell Row: *Reichstein 1975*, Taf. 105: 3). Krátký hraněný lučík je též na některých meklenburských sponách s prolamovanou či obdélníkovitou hlavicí (Stößen: *Schmidt – Bemmann 2008*, Taf. 144: 1, 2; 146: 5, 6). Srdcovitý tvar nožky mají spony s obdélníkovitou hlavicí, zdobené koncentrickými kroužky z Leuny, Lundeborgu a Bifrons, datované do druhé poloviny 5. století (*Bemmann 2008*, Abb. 15).

Výše jmenované ukázky jsou však chronologicky a geograficky příliš rozptýlené. K postupné koncentraci jmenovaných prvků v jeden celek došlo až ve druhé polovině 6. a zejména pak v 7. století. Takové pojetí stavby těla (tj. pravouhlá záhlavní destička, srdcovitý tvar nožky a výrazně protažená zvířecí tlama) je totiž charakteristické pro mlado-merovejské spony v Porýní a v Pomohani (*Hilberg 2005*). Výrazně protažená a úzká zvířecí maska se

Obr. 1 1 – Kšely (podle Profantová 2008); 2 – Kesthely; 3 – Bremen-Mahndorf; 4 – Klein Denkte; 5 – Kleinlangheim; 6 – Rossow; 7 – Altenhausen (podle Hilberg 2009); 8 – Testona; 9 – Reggio Emilia; 10 – Luni (podle Thörle 2001). – Fig. 1 – Kšely (after Profantová 2008); 2 – Kesthely; 3 – Bremen-Mahndorf; 4 – Klein Denkte; 5 – Kleinlangheim; 6 – Rossow; 7 – Altenhausen (after Hilberg 2009); 8 – Testona; 9 – Reggio Emilia; 10 – Luni (after Thörle 2001).

objevuje zejména na sponách typu Bremen-Mahndorf (obr. 1: 2–7; dříve šlo o spony, patřící do různorodé skupiny spon typu Mainz: Kühn 1974), zvláště pak ve variantě Altenhausen-Kleinlangheim (Menke 1990; Hilberg 2005, 2009, 280–285). Z vybraných ukázek je patrné, že zejména hlavička na sponě z Altenhausen, Ldkr. Ohre-Kreis, je velmi blízká sponě ze Kšely (obr. 1: 7; Kühn 1974,

1268, Taf. 333: 47, 18; Schmidt 1961, Taf. 35: 1; 1976, Taf. 5: 7, Pescheck 1989, Abb. 1: b). Výzdoba formou vzájemně propojených koncentrických kroužků je v této době rozšířená též mezi symetrickými sponami V. A skupiny, zejména pak u typu Nocera Umbra (obr. 1: 8–10; Thörle 2001, Taf. 28). Tyto spony se objevují v severní Itálii a jsou datovány do stupňů AMIII–JMI (560/70–630/40), s těžištěm

Obr. 2 Praha-Dejvice, Nová Juliska, cihelna (foto: I. Kyncl, Městské muzeum v Praze). – Fig. 2 Prague-Dejvice, Nová Juliska, brickworks (photo by I. Kyncl, City Museum in Prague).

Obr. 3 Praha-Dejvice, Nová Juliska, cihelna (foto: I. Kyncl, Městské muzeum v Praze). – Fig. 3 Prague-Dejvice, Nová Juliska, brickworks (photo by I. Kyncl, City Museum in Prague).

v první polovině 7. století. Styl výzdoby vzájemně propojených koncentrických kroužků se uplatňuje též na křížových a zvířecích sponách (*Bierbrauer 2008*, 121, Abb. 13) a sponách typu Trient (*Kühn 1974*, 1279–1282, Taf. 333: 1001, 1, 334–335).¹

Sponu ze Kšela je tak nutné z nálezů z první poloviny 6. století vyřadit; naopak rozšiřuje počet předmětů západního původu v Čechách v raném středověku (*Profantová 2003, 2008*).

Praha-Dejvice, Nová Juliska, cihelna

Sponu získal J. A. Jíra 20. ledna 1894, tedy v době, kdy v cihelně na Nové Julisce kopal raně

středověké pohřebiště. V inventářích Městského muzea v Praze je spona vedena pod čísly P373 (původní Jírova evidence) a A482 (současná evidence 2. stupně). Předpokládá se, že spona pochází ze zničeného hrobu z doby stěhování národů.

Ohledně lokalizace se někdy chybně uvádí Praha-Podbaba, Mailbeckova cihelna (např. *Niederle 1918*, obr. II: 35, s. 5), ovšem zápisky J. A. Jíry hovoří zcela jednoznačně a spona tudíž pochází z cihelny Nové Julisky v Praze-Dejvicích (např. *Filip 1948*, tab. 23).

Spona je litá, se třemi litými dochovanými knoflíky (původně jich bylo sedm), dvojitým vinutím (zachováno horní) a dutým žebrovaným lučikem (obr. 2, 3). Podle stavu povrchu a patiny byla pravděpodobně odlita z barevného kovu a s malou příměsí stříbra. Výzdoba sestává z puncované výzdoby na nožce, vrubořezu na hlavici a pravděpodobně tuzované na lučíku. Na nožce

¹ N. Profantovou citovaná spona z Lang-Göns, Kr. Gießen, a datovaná do druhé poloviny 7. století je už vzdálenější analogií (*Thiedmann 2008*, 57, Taf. 25: B1).

Obr. 4 Praha-Dejvice, Nová Juliska, cihelna (foto: I. Kyncl, Městské muzeum v Praze). – Fig. 4 Prague-Dejvice, Nová Juliska, brickworks (photo by I. Kyncl, City Museum in Prague).

Obr. 5 Praha-Dejvice, Nová Juliska, cihelna (foto: I. Kyncl, Městské muzeum v Praze). – Fig. 5 Prague-Dejvice, Nová Juliska, brickworks (photo by I. Kyncl, City Museum in Prague).

byly použity dva typy punců – pár drobných vpíchnů (spojující ve dvou pásech oba výčnělky nožky) a pár k sobě orientovaných půlobloučků (po obvodu nožky a svislý pás od lučíku k hlavice; obr. 4). Hlavice je zdobena jednoduchým vruborežem, ovšem kvůli znečištění korozními produkty špatně čitelným. Na pravé polovině hlavice se v ploše rýsuje linie mělkých důlků, je otázka, zda skutečně jde o zbytek výzdoby (obr. 5). V jednom (anebo ve třech?) zářezu žebra dutého lučíku je pravděpodobně stříbrný drátek. Spona má výrazně zvednutou nožku (obr. 6), podle poškození a opotřebení puncované výzdoby v horní části nožky lze soudit, že byla delší dobu nošena (jsou patrné šikmé rýhy pod lučíkem).²

Starší literatura vcelku shodně kladla sponu do 5. století, případně do jeho druhé poloviny (např. *Niederle 1918; Preidel 1939/40; Svoboda 1965*, 82, tab. XLII: 4). Přesto byla spona nedávno zařazena až do první poloviny 6. století (*Profantová 2008*, 626, pozn. 45) či do „durynské“ fáze E1 (480–530; *Droberjar 2008*, Abb. 5: 23).

² Za možnost dokumentace spony děkuji M. Šmolíkové.

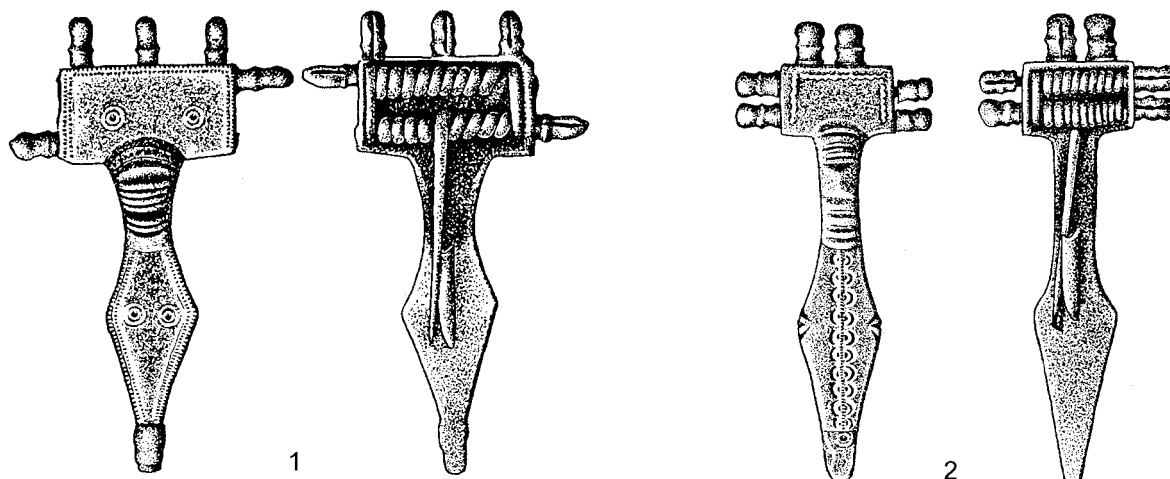
B. Svoboda ve svém rozboru zmínil tři podobné spony, pocházející vesměs z Meklenburska: z Barthu, Kr. Ribnitz-Damgarten, Glewitz-Voigtsdorfu, Kr. Grimmen a z neznámé meklenburské lokality (obr. 7: 1, 2; *Schach-Döriges 1970*, 72, Taf. 1: 1; 10: 10; 67: 12). Spona z Glewitz-Voigtsdorfu pochází z žárového hrobu 1, který H. J. Eggers datoval do poloviny až druhé poloviny 5. století (*Eggers – Stary 2001*, 142, 374: 3). Ostatní spony jsou sice ojedinělé nálezy (resp. jedna spona je bez kontextu), ovšem opět vesměs pocházejí z žárových pohřebišť. H. Schach-Döriges tuto skupinu spon, do které řadí také naši sponu z Prahy-Dejvic, klade do druhé poloviny 5. století. Upozorňuje, že s ohledem na chybějící spolehlivé opory jde o datování, opírající se „jen“ o typologický rozbor.

Spony z Meklenburska a z Nové Julisky mají prvky, které ukazují dvěma směry. První, a zřejmě význačnější, směr ukazuje na spony typu Wiesbaden (*Werner 1981; srov. Schulze-Dörrlamm 1986*, 621–623, 626–628; *Bemmann 2008*) a niemberské spony skupin B a C (*Bemmann 2001*), pro které je charakteristická puncovaná výzdoba, vesměs lichoběžníkovitá nožka a zejména klenutý, dutý lučík s příčnými žlábkami a někdy doplněný perličkovitým drátkem.

Druhý směřuje na skupinu skandinávských plechových spon („sheet fibulae“, „Blechfibeln“) horizontu Sösdala. Dříve byly tyto spony označovány jako typ Kvarmløse-Mejlby (*Bitner-Wróblewska 2001*, 95–99; další příklady: *Hougen 1936*, Abb. 7, 8, 10, 15; *Reichstein 1975*, Taf. 136: 1; *Nielsen 2000*, 56, 114). Podle aktuálního třídění A. Bitner-Wróblewské jsou to spony 3. typu, datované

Obr. 6 Praha-Dejvice, Nová Juliska, cihelna (foto: I. Kyncl, Městské muzeum v Praze). – Fig. 6 Prague-Dejvice, Nová Juliska, brickworks (photo by I. Kyncl, City Museum in Prague).

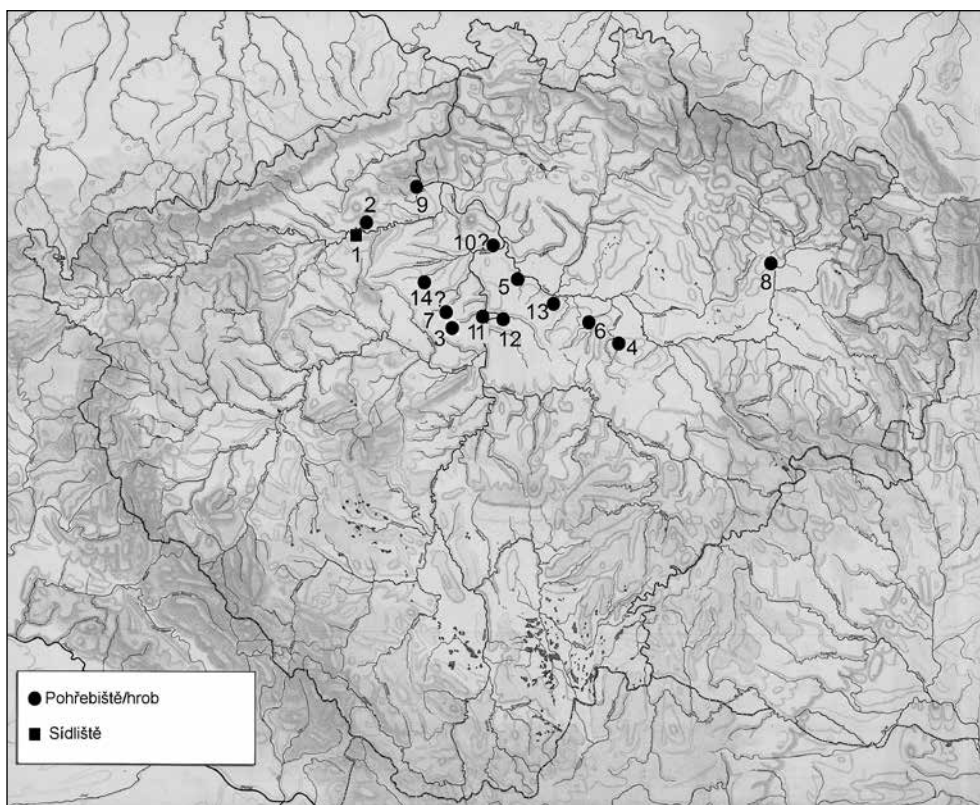
Obr. 7 1 – Glewitz-Voigtsdorf, 2 – neznámá meklenburská lokalita (podle Schach-Döriges 1970). – Fig 7 1 – Glewitz-Voigtsdorf, 2 – unknown mecklenburg location (by Schach-Döriges 1970).

do skandinávské 2. a 3. fáze, synchronizované se střeoevropským stupněm D (resp. D2 až D3; srov. *Ethelberg 2009*, 26). Tyto stříbrné spony mají obdélníkovitou záhlavní destičku a délku kolem 13–17 centimetrů; spony z Fossu a z Holu mají nožku ukončenu velmi stylizovanou zvířecí hlavičkou. Puncovaná výzdoba (doplněna místy vruborežem) se soustřeďuje na kraje zdobených ploch destičky, lučičku a nožky. Spony z Meklenburska a z Nové Julisky toto schéma v zásadě dodržují. Spona z Glewitz-Voigtsdorfu má na nožce a záhlavní destičce ještě pár velkých soustředných kroužků, prvek typický právě pro severský okruh. Spony z Meklenburska (a do jisté míry i z Prahy) jsou ovšem vyrobeny z bronzu a jsou výrazně menší – jejich délka činí kolem 7 centimetrů, což jsou znaky obvyklé pro napodobeniny.

Můžeme tedy shrnout, že zlatníci při výrobě spon z Meklenburska a spony z Prahy-Dejvic, Nové Julisky vycházeli z prvků charakteristických pro soudobé plechové spony 3. typu, niemberských spon a spínadel typu Wiesbaden; pocházejí tedy z poloviny až druhé poloviny 5. století. Pražský exemplář tak rozšiřuje sortiment spon, užívaných na počátku mladší fáze vinařického stupně.

Praha-Dejvice, Mailbeckova cihelna, hrob 5

Při publikaci spony typu Pritzler-Perdöhl z Litně byl také zmíněn starší nález spony téhož typu, pocházející z hrobu 5 v Praze-Dejvicích, Mailbeckově cihelně (*Droberjar – Stolz 2005*). Spona

Obr. 8 Mapa s výskytem starožitností v merovejských hrobech a na sídlišti: 1 – Březno, chata 8, 68, 77; 2 – Dobroměřice, hrob 1/1873; 3 – Hostovice; 4 Hradenín, hrob 18; 5 – Jiřice, hrob 16; 6 – Klučov, hrob 15/51; 7 – Kněžívka, hrob 1; 8 – Lochenice; 9 – Lovosice, hrob 1/89; 10 – Lužec nad Vltavou, hrob 11?; 11 – Praha-Dejvice, Mailbeckova cihelna, hrob 5; 12 – Praha-Libeň; 13 – Záluží, hrob 8/IV, 11/VII; 14 – Zvoleněves, hrob III? – Fig 8 Map with the appearance of antiques in Merovingian graves and in the settlement: 1 – Březno, cottage 8, 68, 77; 2 – Dobroměřice, grave 1/1873; 3 – Hostovice; 4 – Hradenín, grave 18; 5 – Jiřice, grave 16; 6 – Klučov, grave 15/51; 7 – Kněžívka, grave 1; 8 – Lochenice; 9 – Lovosice, grave 1/89; 10 – Lužec nad Vltavou, grave 11?; 11 – Prague-Dejvice, Mailbeck's brickwork, grave 5; 12 – Prague-Libeň; 13 – Záluží, grave 8/IV, 11/VII; 14 – Zvoleněves, grave III?

typu Pritzler-Perdöhl z poslední třetiny 5. století zde byla nalezena spolu s dalšími třemi sponami jiných typů a stáří – dvěma esovitými a jednou destičkovitou, všechny z první poloviny 6. století. Autoři publikace se proto domnívali, že spona typu Pritzler-Perdöhl k tomuto hrobu nepatří a hrob dodatečně rozdělili na dva – 5a, 5b.

Tato domněnka (vycházející vlastně jen z rozpačků J. L. Píče nad sdělením dělníka: *Píč 1892*, 638; *Svoboda 1965*, 262) však vůbec nepřihlíží k současným poznatkům.³ Chronologicky smíšené skupiny spon nejsou v merovejských hrobech totiž nijak neobvyklé. Jak ve své analýze alamanských hrobů z doby stěhování národů ukázal A. Mehling, staré spony (75 ks posuzovaných spon bylo z doby římské, 6 ks bylo halštatských, 4 byly laténské) se ve výbavě hrobů z doby stěhování národů vyskytují a to ve funkci součásti oděvu, milodaru či amule-

tu (*Mehling 1998*). Zájem o starožitné předměty se neomezoval jen na spony. Analýza alamanských hrobů přinesla též doklady o užití např. 36 skleněných laténských a římských náramků (z 29 hrobů), desítek skleněných perel, broušených nástrojů či zkamenělin. Největší počet archaik se objevuje v merovejských hrobech z 6. století.

V Čechách se v merovejských hrobech též našly staré, často již nefunkční předměty (*obr. 8*): zlomky laténských bronzových a skleněných náramků (Klučov, hrob 15/51: *Korený – Kudrnáč 2003*, *obr. 7*: 9; Kněžívka, hrob 1: nepubl.; Záluží, hrob 8/IV: *Svoboda 1965*, 284), halštatské korálky (Záluží, hrob 11/VII: *Svoboda 1965*, 284, tab. XC: 10), mladohalštatský bronzový kruh (Hradenín, hrob 18: *Šaldová 1982*, *obr. 4*: 8), zlomky neolitických-eneolitických nádob a broušené či štípané industrie (např. Jiřice, hrob 16: *Svoboda 1965*, tab. LX: 10; Praha-Libeň: *Mašek – Stloukal 1972*, *Hlava 2008*, 554; Lochenice: *Žeman 1990*, 70, *obr. 27*: a–e; 28: 5; Hostovice: *Daněček – Smíšek – Korený v tisku*), zlomky TS (Dobroměřice, hrob 1/1873: *Halama*

³ Podobné rozdělení hrobu je i v inventární knize NM (hrob 5 – pár ptačích spon, 5a(?) – kosočtverečná a lučikovitá).

2007, obr. 3: 1, 2011, obr. 9; Lovosice, hrob 1/89: *Blažek – Kotyza 1991*, obr. 2: 1; Hostivice: *Daněček – Smíšek – Korený v tisku*), švartny a římská mince (Hostivice: *Daněček – Smíšek – Korený v tisku*) a s otazníkem římská (?) spona (Zvoleněves, hrob III: *Prokop 1916*, 2–3, obr. 5; *Svoboda 1965*, tab. LXXIX: 13) a hřeben (?; Lužec nad Vltavou, hrob 11: *Korený – Kytlicová 2007*, obr. 7: 16). Další archaika, prozatím blížeji nedatovaná, jsou z pohřebiště z Prahy-Zličína.

Množství těchto předmětů v hrobech ukazuje, že byly běžnou součástí života, což naznačují též nálezy ze sídliště z Března u Loun. V objektech byla zaznamenána broušená industrie (chata 8: *Pleinerová 2007*, 23), TS (chata 68: *Pleinerová 2007*, 45) a laténská spona (chata 77: *Pleinerová 2007*, 49 – autorka nález charakterizuje jako intruzi, ačkoli laténské osídlení na zkoumané ploše nebylo zachyceno; předmět byl tedy do sídliště záměrně přinesen).

Závěr

V příspěvku byly rozebrány tři nálezy spon. V prvních dvou případech jde o jejich chronologické zařazení. Spona ze Kšela pochází ze 7. století, její původ lze hledat mezi severní Itálií a Pomořaním. Druhá spona z Prahy-Dejvic, Nové Julisky je naopak z druhé poloviny 5. století, jak už na to bylo ostatně poukázáno ve starší literatuře. Je pravděpodobně importem ze severního Německa. Poslední spona z Prahy-Dejvic, Mailbeckovy cihelny je dokladem výskytu starožitného předmětu z konce 5. století ve výbavě ženského pohřbu z první poloviny 6. století.

Summary

In this article are discussed three fibulae from Bohemia. The first is fibula from Kšely (distr. of Kolín). It is from the 7th century; its origin can be seen between north Italy and Main river (Fig. 1). The second fibula from Prague-Dejvice, Nová Juliska (brickwork), is from the second half 5th century. It is probably an import from the north Germany (Fig. 2–6). The latest fibula from Prague-Dejvice, Mailbeck's brickwork (grave 5) is evidence of antique thing from the late 5th century in equipment female burial from the first half 6th century (Fig. 8).

Literatura

Bemmann, J. 2001: Die Niemberger Fibeln und die Chronologie der Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. *Slovenská archeológia* 49, 59–102.
Bemmann, J. 2008: Mitteldeutschland im 5. Jahrhundert – Eine Zwischenstation auf dem Weg der Langobarden in den mittleren Donauraum? In: J. Bemmann –

M. Schmauder (Hrsg.): *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 11. Bonn, 145–227.
Bierbrauer, V. 2008: Die Langobarden in Italien aus archäologischen Sicht. In: M. Hegewisch (red.): *Die Langobarden. Das Ende der Völkerwanderung*. Bonn, 109–151.
Bitner-Wróblewska, A. 2001: From Samland to Rogaland. East-West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period. *Warszawa*.
Blažek, J. – Kotyza, O. 1991: Pohřebiště z doby stěhování národů v Lovosicích. *Vlastivědný sborník Litoměřicko* 26/1990, 59–66.
Daněček, D. – Smíšek, K. – Korený, R. v tisku: Předběžná zpráva o terénním výzkumu pohřebiště z mladší doby stěhování národů v polykulturní lokalitě Hostivice-Palouky, okr. Praha-západ. In: B. Komoróczy (ed.): *Archeologie barbarů 2011: Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů*. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 44, 31–42.
Droberjar, E. 2008: Thüringische und langobardische Funde und Befunde in Böhmen. Zum Problem der späten Phasen der Völkerwanderungszeit. In: J. Bemmann – M. Schmauder (Hrsg.): *Kulturwandel in Mitteleuropa – Langobarden – Awaren – Slawen. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 11. Bonn, 229–248.
Droberjar, E. – Stolz, D. 2005: Nové nálezy germánských a slovanských spon z 5. a 7. století ve středních Čechách. *Archeologie ve středních Čechách* 9, 523–530.
Eggers, H. J. – Stary, P. F. 2001: Funde der Vorrömischen Eisenzeit, der Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Pommern. *Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommerns* 38.
Ethelberg, P. 2009: Die Fibeln. In: L. Boye – U. Lund Hansen (eds.): *Wealth and Prestige. An Analysis of Rich Graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand, Denmark*. *Kroppedal*, 15–36.
Filip, J. 1948: *Pravěké Československo*. Praha.
Halama, J. 2007: Nálezy terra sigillata v Čechách. In: E. Droberjar – O. Chvojka (eds.): *Archeologie barbarů 2006. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 3, 195–240.
Halama, J. 2011: Terra sigillata v germánských hrobových nálezech a na pohřebištích v Čechách a v evropském barbariku: celkové srovnání srovnání. In: E. Droberjar (ed.): *Archeologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem*. *Studia Archaeologica Suebica* 1, 355–387.
Hilberg, V. 2005: Griesheim Grab 400. Die Bügelfibeln der jüngeren Merowingerzeit im Rhein-Main-Gebiet. In: C. Dobiati (Hrsg.): *Reliquiae gentium. Festschrift für Horst Wolfgang Böhme zum 65. Geburtstag*. *Internationale archäologie – Studia honoraria* 23, 195–222.
Hilberg, V. 2009: Masurische Bügelfibeln. *Daumen und Kellaren – Tumiany i Kielary* 2. Neumünster.
Hlava, M. 2008: Poznámky k některým laténským hrobům a tzv. nálezům hrobového charakteru z Prahy. *Archeologie ve středních Čechách* 12, 549–563.
Hougen, B. 1936: *The Migration style of ornament in Norway*. Oslo.
Korený, R. 2010: Spona typu Oberwerschen ze Stehelčevsi, okr. Kladno. *Archeologie ve středních Čechách* 14/1, 331–336.
Korený, R. 2012: Reliéfní spona z Prahy-Veleslavína. *Archaeologica Pragensia* 21, 159–167.
Korený, R. – Kudrnáč, J. 2003: Pohřebiště z doby stěhování národů v Klučově (Nové zhodnocení a jeho

- místo v rámci Československa v období stěhování národů a počátku raného středověku). *Archeologie ve středních Čechách* 7, 417–456.
- Korený, R. – Kytlicová, O. 2007:* Dvě pohřebiště z doby stěhování národů v Lužici nad Vltavou, okr. Mělník, *Archeologie ve středních Čechách* 11, 387–444.
- Kühn, H. 1974:* Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit 2. Süddeutschland. Graz.
- Mašek, N. – Šiloukal, M. 1972:* Hrob keltského bojovníka z Prahy 8 – Libně. *Časopis Národního muzea* 140 (3,4), odd. přírodovědný, 209–212, Tab. I–III.
- Mehling, A. 1998:* Archaika als Grabbeigaben. Studien den merowingerzeitlichen Gräberfeldern. *Tübinger Texte* 1.
- Menke, M. 1990:* Zu den Fibeln der Awarenzeit aus Kesthely. *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve* 15, 187–214.
- Niederle, L. 1918:* Merovejská kultura v Čechách. *Památky archeologické* 30 (1), 1–16.
- Nielsen, J. N. 2000:* Sejlflod – ein eisenzeitliches Dorf in Nordjütland. *Nordiske Fortidsminder* 20.
- Ørnes, M. 1988:* Waffenopferfunde des 4.–5. Jahrh. nach Chr. *Nordiske Fortidsminder*, serie B, 11.
- Pescheck, Ch. 1989:* Zur Bronzefibel von Altenhausen, Kr. Haldensleben. *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 72, 173–183.
- Píč, J. L. 1892:* Hroby s kostrami v Podbabě. *Památky archeologické* 15, 633–656, Tab. XLVI–XLIX.
- Pleinerová, I. 2007:* Březno und germanische Siedlungen der jüngeren Völkerwanderungszeit in Böhmen. Praha.
- Preidel, H. 1939/40:* Ein völkerwanderungszeitliches germanisches Frauengrab aus Michelob, Kr. Saaz. *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst (IPEK)*, 108–125.
- Profantová, N. 2003:* Kulturní diskontinuita a možnosti její interpretace jako etnické změny (problém tzv. slovanské expanze). *Problém symbolického systému sebeidentifikace elity a jeho nedostatečného poznání. Archaeologia Historica* 28, 19–31.
- Profantová, N. 2008:* Die frühslawische Besiedlung Böhmens und archäologische Spuren der Kontakte zum früh- und mittelawarischen sowie merowingischen Kulturkreis. In: J. Bemmann – M. Schmauder (Hrsg.): *Kulturwandel in Mitteleuropa – Langobarden – Awaren – Slawen. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 11. Bonn, 619–644.
- Prokop, K. 1916:* Merovejské hroby ve Zvoleněvsi. *Památky archeologické* 28, 1–6.
- Reichstein, J. 1975:* Die kreuzförmiger Fibel. *Offa-Bücher* 34.
- Schach-Dörges, H. 1970:* Die Bodenfunde des 3. bis 6. Jahrhunderts nach Chr. zwischen unterer Elbe und Oder. *Offa-Bücher* 23.
- Schmidt, B. 1961:* Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. *Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle* 18.
- Schmidt, B. 1976:* Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. *Katalog (Nord- und Ostteil). Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle* 29.
- Schmidt, B. – Bemmann, J. 2008:* Körperbestattungen der jüngeren Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit Mitteldeutschlands. *Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte* 61. *Katalog*.
- Schulze-Dörrlamm, M. 1986:* Romanisch oder germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelnopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 33/2, 593–720.
- Svoboda, B. 1965:* Čechy v době stěhování národů. *Monumenta archaeologica* 13.
- Šaldová, V. 1982:* Kostrové hroby z doby laténské a stěhování národů v Hradeníně. *Archeologické rozhledy* 34, 257–266.
- Thiedmann, A. 2008:* Die merowingerzeitlichen Grabfunde in der Wetterau. *Materialien zur Vor- und Frühgeschichte von Hessen* 24.
- Thörle S. 2001:* Gleicharmige Bügelfibeln des frühen Mittelalters. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 81.
- Werner, J. 1981:* Zu einer elbgermanischen Fibel des 5. Jahrhunderts aus Gaukönigshofen, Ldkr. Würzburg. Ein Beitrag zu den Fibeln vom „Typ Wiesbaden“ und zur germanischen Punzornamentik. *Bayerische Vorgeschichtsbätter* 46, 225–254, Taf. 27–32.
- Zeman, J. 1990:* Pohřebiště z doby stěhování národů. In: J. Zeman – M. Buchvaldek – J. Sláma: *Lochenice. Z archeologických výzkumů na katastru obce. Praehistorica* 16, 69–101.